

Key words: internal activity, external activity, foreign economic activity, organizational structure, legal support, legal advisor, subjects, interaction.

УДК 343.241.01(477-11):343.2(436) «1855/1918»

І.В. КОВАЛЬЧУК

Іван Васильович Ковальчук, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (1855–1918 РР.)

У сучасних умовах розбудова незалежної демократичної Української держави неможлива без створення ефективної судової системи, яка має винятково важливе значення для забезпечення всіх головних напрямів державної діяльності. Досконала судова система є надійною гарантією державного захисту прав і свобод громадян. Для належного правового забезпечення дієвої судової системи, створення її наукових основ важливим і актуальним є узагальнення та вивчення історичного досвіду реформування судової системи Австрії та Австро-Угорщини, яка функціонувала у Галичині (1772–1918 рр.). Доцільним буде врахування такого досвіду у сферах структури і компетенції судових органів сучасної України, окремих аспектів їх кадрової політики та фінансового забезпечення. Це матиме значний позитивний вплив на демократичний та правовий розвиток сучасної Української держави, сприятиме покращенню діяльності її судових органів та ефективному виконанню ними своїх функцій. З огляду на це, питання аналізу історичного досвіду організації і діяльності та компетенції крайових судів в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.), набувають особливої актуальності.

Метою статті є історико-правовий аналіз організаційно-правових засад діяльності крайових судів в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.).

У науковій літературі деякі питання організаційно-правових засад діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини висвітлювали зарубіжні вчені, зокрема, А. Амшль, Ю. Глязер, А. Гус-Глунок, Г. Келлер, В. Лібшер, А. Льюфлер, Ф. Пешорн, Е. Суесс, Е. Ульманн та інші. Окремі аспекти діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини і визначення їхніх організаційно-правових засад проаналізовано у наукових працях українських вчених І. Бойка, В. Гончаренка, О. Кондратюка, В. Кульчицького, І. Настасяк, М. Никифорака, В. Нора, П. Стебельського, Б. Тищика, П. Едера та ін. Однак питання ширшої організації, структури та компетенції крайових судів у Галичині, їхньої діяльності продовжують залишатися недостатньо вивченими. Джерельною базою дослідження даної проблеми є нормативно-правові акти Австрії та Австро-Угорщини, а також матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові.

Унаслідок першого поділу Речі Посполитої (1772 р.) (між Австрією, Прусією і Росією) Галичину захопила Австрія, а 1774 р. за Кючук-Кайнарджійським (поблизу м. Сілістри у Болгарії) миром, укладеним між Росією і Туреччиною, вона захопила й Буковину. Ще у першій половині XVI ст. (1526 р.) Австрія поширила владу на Угорщину, у складі якої перебувало Закарпаття. Отже, у другій половині XVIII ст. усі західноукраїнські землі опинилися під владою Австрійської монархії. Приєднавши Галичину, австрійський уряд штучно об'єднав українські та польські землі в один адміністративний Коронний край Галичини і Володимирії з центром у Львові, встановивши офіційні назви Східної та Західної Галичини. Східна Галичина була населена переважно українцями, Західна – поляками¹.

У середині XIX ст. відбулися значні зміни у системі державного апарату Австрійської імперії, що призвело до певних змін і у системі судових органів, зокрема, до остаточного відокремлення суду від адміністрації та відмови від станового суду. Правовим підґрунтям функціонування австрійської судової системи із середини XIX ст. стали імператорські патенти від 1 вересня 1852 р. та 22 травня 1853 р., а також розпорядження Міністерства юстиції й Міністерства внутрішніх справ від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня 1855 року. Реорганізація судової системи імперії спершу відбулася у Верхній та Нижній Австрії, Чехії, Штирії, Каринтії, Крайні, Гориці і Градиску, Істрії, Трієсті, Ворарльберзі, Моравії і Сілезії; у Галичині і Буковині зміни в судоустрої відбулися у 1855 р., на основі розпоряджень Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. і Міністерства внутрішніх справ від 4 липня 1855 року². На нашу думку, основна причина такої затримки полягала в укорінених судових традиціях, неподоланих від часу входження Галичини до складу монархії Габсбургів та нестачі матеріальних ресурсів. Це, зокрема, проявлялося у тривалому функціонуванні домініальних судів на місцях, коли представники адміністрації чинили суд.

Кроки з реформування судівництва не завжди були послідовними, адже, наприклад, реорганізація судового устрою 1852 р. спрямовувалася на часткову відмову від ліберальних принципів і повернення до старої системи судоустрою³. Варто зазначити, що практичне формування нової мережі судів затягнулося у часі і минув не один рік, щоби вибудувати ефективну судову систему⁴. Так, до 1855 р. функціонували Цісарсько-королівський Апеляційний і кримінальний верховний суд у Львові (*K.k. Appellations- und Criminal-Obergericht in Lemberg*), земельні суди у Львові, Тарнові, Станіславові, Чернівцях; кримінальні суди (*Landgericht*) у Львові, Віснічі, Самборі, Станіславові, Жешуві, Чернівцях. Упродовж 1850–1853 рр. були засновані т.зв. повітові міські делегатські суди, які розглядали цивільні справи другорядного значення. Таких судів створено 218, однак з часом їхня кількість значно скоротилася. Ці суди не мали власного штату й обслуговувалися судьями інших судів та на їхній базі⁵. Законом від 1853 р. повітові суди було об'єднано з місцевими виконавчими органами влади і передбачено посаду окремого судового урядника. Досить часто такими урядниками ставали колишні юстиціарі⁶.

Отже, відповідно до нового судового устрою Австрійської імперії 1855 р. суди поділялися на вищі крайові, крайові/окружні та повітові. У Галичині функціонувало два Вищих крайових суди (*K.k. Ober-Landesgericht*) – у Львові (Східна Галичина) та Кракові (Західна Галичина). Власне, навколо місця розташування Вищих крайових судів і творилися два апеляційних судових округи у Галичині: львівський та краківський⁷.

Цісарсько-королівські крайові суди (*kaiserlich-koniglich Landesgericht*) у Галичині відповідно до міністерського розпорядження запрацювали з 29 вересня 1855 р. До категорії крайових судів належали *Landesgericht/Sąd krajowy* і *Kreisgericht/Sąd obwodowy*, котрих об'єднував фактор колегіальності і майже тотожної предметної компетенції. Хронологічно першими були створені крайові суди у Львові та Станіславові. Юрисдикція Крайового суду у Львові поширювалася на львівський, перемишльський, самбірський, золочівський, бережанський та жовківський судові округи, а Крайового суду у Станіславові – на станіславівський, стрийський, коломиїський, тернопільський та чортківський округи⁸. Проте вже у 1856 р. для Східної Галичини, де переважало українське населення, крім *Landesgericht* у Львові і *Kreisgericht* у Станіславові, почали діяти крайові суди у Перемишлі, Самборі, Тернополі, Золочеві. Ці суди виступали як суди першої інстанції в окремих цивільних і складних кримінальних справах⁹. Підсудність у цивільних справах крайових судів залишалася такою ж, як і до 1855 р., зміни стосувалися лише кримінального судочинства.

У 1855 р. на підставі імператорського патенту від 24 квітня 1854 р. створено Крайовий суд у Чернівцях (*Landesgericht in Czernowitz*), що об'єднав колишні кримінальний, міський, дворянський, а також Сучавський окружний (дистриктний) суд. Починаючи з 29 вересня 1855 р. суд виносив вироки у цивільних, а з 27 березня 1856 р. – й у кримінальних справах. Крім того, цей суд уповноважувався розглядати гірничі і торговельні справи, був відповідальним за ведення публічних книг – «цісарсько-королівська буковинська служба крайової табули і поземельних книг»¹⁰. Крайовий суд у Чернівцях підпорядковувався безпосередньо Вищому крайовому суду у Львові. Його округ діяльності охоплював 2 міста, 10 містечок (Бояни, Кіцмань, Путила, Садагора, Серет, Становче, Сторожинець, Вашківці, Вижниця, Заставна), 199 сіл (на початку ХХ ст. – 197), або загалом 85 кв. миль і 374 349 мешканців за переписом 1880 року¹¹.

Ключову роль у тому, де саме у Галичині створювали крайовий суд, відігравали географічне розташування міста, кількість населення у навколишньому регіоні і наявність сполучення (доступних доріг). До уваги брали і колишній статус міста і суду, що діяв у ньому. Більше того, Галицький крайовий сейм наприкінці 1873 р. звертався до імператора з проханням збільшити кількість окружних судів у Галичині, створивши їх у кожному центрі колишніх округів краю¹². Наслідки утворення у певному місті крайового чи окружного суду були достатньо вагомими для його статусу в майбутньому. Водночас варто звернути увагу й на зростання кількості правників у такому місті (адвокатів, нотаріусів)¹³. Упродовж другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини (на захід від річки Сян)¹⁴.

Інкони певний вплив на створення нового крайового суду справляв фактор прецеденту. Наприклад, громада західногалицького містечка Вадовіце й околиць (*ludność wszystkich stanów obwodu wadowickiego*), звертаючись у січні 1874 р. до Галицького крайового сейму у справі створення окружного суду, апелювала до планів утворення нового суду в Коломиї. Наводилися також інші паралелі – існування аж двох судів у сусідній Австрійській Сілезії. Ймовірно, такі звернення відігравали певну роль, особливо, якщо зважити про прагнення Міністерства юстиції створити новий суд з центром у Бялій. У 1879 р. австрійський міністр юстиції видав розпорядження про створення окружного суду саме у Вадовіцах¹⁵.

Як ми уже зазначали, з огляду на нестачу фінансів та тимчасового відходу від принципу розподілу влади на виконавчу і судову, роль судів нижчої інстанції аж до 1867 р. виконували місцеві органи влади. І лише після остаточного відокремлення судівництва від адміністрації було розбудовано мережу повітових судів. Так, станом на 1868 р. у Східній Галичині функціонувало 105, а на Буковині – 14 повітових суди (у 1910 р. 107 і 17 відповідно; у 1914 р. – 107 і 18 відповідно)¹⁶. З того часу юрисдикція крайових

й окружних судів поширювалася на повітові суди. Їх у віданні того чи іншого крайового (окружного) суду могла бути різна кількість. Наприклад, правочинність Крайового суду у Кракові поширювалася на 25 повітових судів¹⁷.

На зламі XIX–XX ст. відбулося перетворення декількох повітових судів на окружні/крайові: 1 жовтня 1884 р. – окружним став колишній повітовий суд у Бережанах, 1 вересня 1885 р. – у Сучаві, 1 вересня 1887 р. – у Сяноку, 1 листопада 1897 р. – у Стрию, 1 листопада 1911 р. – у Чорткові¹⁸. Доречно зазначити, що процедура перетворення повітового суду на окружний швидко не здійснювалася. Наприклад, створення окружного суду у Вадовіцах на території юрисдикції Вищого крайового суду у Кракові затягнулося ледь не на чотири роки (1879–1882 рр.)¹⁹.

Детальніше зупинимося на територіальній юрисдикції крайових (окружних) судів, підпорядкованих Вищому крайовому суду у Львові. Отже, центральне місце у цій системі належало [Цісарсько-Королівському] Крайовому суду у Львові (*Landesgericht in Lemberg; Sąd krajowy we Lwowie*), який виступав судом першої інстанції для міста Львова з передмістями і для колишніх львівського та жовківського округів²⁰. Наприкінці XIX ст. його юрисдикція поширювалася на 550 населених пунктів (у 1875 р. – на 538), загальною площею 125,41 кв. миль і 606 856 мешканців (у 1875 р. – 507 142 мешканців)²¹. Починаючи з 1867 р. підзвітними йому виступали 14, а з середини 1870-х років – 15 повітових судів, а саме: у Белзі, Бібрці, Цішанові, Городку Ягайлонському, Янові, Куликові, Любачеві, Великих Мостах, Немирові, Раві Руській, Сокалі, Щирці, Угневі, Винниках, Жовкві²². Перелічені повітові суди виникали у різний час, або ж підпадали під реорганізацію, як наприклад, у 1890-х рр. повітовий суд у Винниках²³.

Юрисдикція окружного суду у Перемишлі поширювалася на два судові округи – перемишльський (390 населених пунктів) і сяноцький* (618 населених пунктів) із сумарним населенням 640 949 мешканців (станом на 1877 р.). Окружний суд у Станіславові охоплював колишній станіславівський судовий округ – 280 населених пунктів. Згідно з розпорядженням Міністерства юстиції від 4 липня 1856 р. на цей суд покладалася правочинність розглядати гірничі справи станіславівського, чортківського, тернопільського, золочівського і бережанського округів. Дещо меншим був округ відповідальності створеного дещо пізніше окружного суду в Коломиї – 220 населених пунктів. Коломийському окружному суду, створеному у 1876 р., підпорядковувалися 1 міський і 8 повітових суди у Гвіздці, Городенці, Косові, Кутах, Обертині, Печеніжині, Снятині і Заболотіві²⁴. Окружний суд у Самборі, що охоплював самбірський (874 населені пункти, але 344 гміни) та стрийський судові округи (363 населені пункти). В окрузі відповідальності Самбірського окружного суду діяв один міський і 19 повітових судів. Компетенція окружного суду у Тернополі поширювалася на тернопільський і чортківський судові округи – усього 265 населених пунктів у першому і 267 у другому. Цьому окружному судові підпорядковувалися 1 міський суд і 16 повітових судів. І, нарешті, окружний суд у Золочеві охоплював золочівський і бережанський судові округи, що загалом становило 724 населені пункти. У його підзвітності перебували один міський та 17 повітових суди²⁵.

Кількість населення в округах діяльності крайових/окружних судів Галичини була різною. У львівському судовому окрузі юрисдикція *Перемишльського* крайового суду поширювалася на власне Перемишльський (населення 243 447 осіб) та Сяноцький (населення 252 503 особи) округи; *Самбірського* – на Самбірський (273 000 осіб) і Стрийський округи (252 071 особа); *Станіславівського* – на Станіславівський (303 304 особи) і Коломийський (287 887 осіб); *Тернопільського* – на Тернопільський (247 367 осіб) і Чортківський (278 892 особи) округи; *Золочівського* – на Золочівський (278 117 осіб) і Бережанський (237 832 особи) округи²⁶.

У Краківському судовому окрузі юрисдикція *Тарновського* крайового суду поширювалася на власне Тарновський і Тучівський (населення 352 279 осіб) округи; *Ново-Сандецького* – на Ново-Сандецький, Грибовський і Ценжковицький (286 254 особи); *Жешувського* – на Жешувський, Соколівський, Тичинський, Ланцутський, Глогувський і Стржижовський (320 346 осіб)²⁷. Таким чином, бачимо, що в Західній Галичині – переважно польській – кількість крайових судів була меншою, ніж у Східній Галичині – переважно українській. Утім, за кількістю населення, що обслуговувалися крайовими судами, західно-галицькі округи були чисельнішими.

Із розробкою нового австрійського цивільного процесу було передбачено реорганізацію судівництва в державі, підготовка до чого розпочалася відразу після ухвалення документа²⁸. Відтак із впровадженням у життя нового цивільно-процесуального кодексу з 1 січня 1898 р. настала реорганізація судоустрою в Королівстві Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським. Попри зміни, судоустрій у державі частково базувався на старих законах – Законі від 14 вересня 1852 р., міністерському розпорядженні від 19 січня 1853 р., Законі від 20 квітня 1873 р., §2 Закону від 11 червня 1868 р., Законі від 1 серпня 1895 р. (юрисдикційній нормі) і Законі від 27 листопада 1896 р. (організаційній нормі)²⁹. Таким чином, станом на 1 листопада 1898 р. у Галичині та на Буковині функціонувало 105 звичайних і 12 повітових –

* Допоки у Сяноку не створено окремих окружних судів.

колишніх міських делегованих судів, а на Буковині – 15 звичайних і два колишніх міських делегованих повітових суди; два крайових (у Львові і Чернівцях); 10 окружних (Перемишль, Станіславів, Коломия, Самбір, Тернопіль, Золочів, Бережани, Сянок, Стрий, Сучава)³⁰. Станом на 1 січня 1907 р. кількість одноособових судів зростає: у Галичині стало 107, а на Буковині – 16 повітових судів³¹.

Основними законодавчими документами, що регламентували діяльність і визначали компетенцію крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини виступали: Закон («юрисдикційна норма») від 26 листопада 1852 р., Закон про суддівську владу від 20 грудня 1867 р., Закон про дисциплінарну відповідальність судових працівників від 21 травня 1868 р., Закон про здійснення судочинства і повноваження звичайних судів у цивільних справах від 1 серпня 1895 р. («юрисдикційна норма»), Закон про організацію судів від 27 листопада 1896 р., розпорядження австрійського міністра юстиції від 5 травня 1897 р., імператорське розпорядження про зміни в цивільному процесі від 1 червня 1914 р.³² (а також численні міністерські інструкції).

Крайові суди у Галичині, як суди першої інстанції, розглядали:

1) *цивільні справи* – подружні спори, опікунські справи, справи про визнання тих чи інших осіб померлими, про погашення боргових документів, про поновлення у правах, про усиновлення і про успадкування згідно із заповітом;

2) *кримінальні справи* – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності монарха або ж його родини. Починаючи з 1873 р. ці справи розглядалися за участі присяжних, котрі визначали, чи людина винна, а суддя встановлював ступінь покарання (з початку 1852 р. і до відновлення суду присяжних у 1873 р. судді також виносили рішення про винуватість чи невинуватість)³³.

Крайовий суд мав право постановити про конфіскацію тих чи інших друкованих видань, що, на думку суддів, порушували чинне законодавство і мали антидержавну спрямованість. Подання на конфіскацію готували прокурори. Наприклад, у 1873 р. розпорядженням прокуратури м. Станіславів конфісковано газети «Станіславівський кур'єр» і «Руська рада»; прокуратури Львова – журнали «Шутек» і «Страхопуд»; прокуратури Чернівців – «Буковинер цайтунг»³⁴. З відновленням суду присяжних справи про порушення урядових інструкцій щодо свободи преси підлягали їхній компетенції (до слова, питання преси сьогодні також перебувають у віданні крайових судів Австрії³⁵).

У порядку апеляції крайові суди розглядали і вирішували цивільні та кримінальні справи, що розглядалися у повітових судах. Компетенція останніх визначалася нормами Закону від 11 червня 1868 р. і розпорядженням Міністерства юстиції від 11 серпня 1868 року³⁶. Крайові суди перевіряли рішення суду першої інстанції в межах апеляційних вимог. Перевірці підлягали також висновки, зроблені під час попереднього винесення рішення, за винятком тих, що не підлягали апеляції. На рішення крайового суду могла бути подана скарга до Вищого крайового суду відповідного округу – Львівського чи Краківського³⁷.

Важливе місце у діяльності крайових судів займало визначення їхньої підсудності або компетенції. Як відомо, під підсудністю або компетенцією суду розуміють владу, надану законом тій чи іншій судовій інстанції, розглядати та вирішувати спірні справи. Австрійське процесуальне право поділяло компетенцію судів на дві категорії:

1) предметну (*ratione materiae, sachliche Zuständigkeit*);

2) персонально-місцеву (*ratione personae vel loci, örtliche Zuständigkeit*).

Предметна компетенція залежала від природи спірної справи та її предмета. Відтак,

1) сторони процесу не могли на свій розсуд змінити предметну компетенцію суду;

2) та чи інша сторона мала право відмовитися виступати перед некомпетентним судом (*Incompetenz*);

3) якщо обидві сторони раптом передавали справу на розгляд некомпетентного суду, то останній *ex officio* зобов'язувався відмовитися від розгляду, зважаючи на свою предметну компетенцію³⁸.

Персонально-місцева компетенція встановлювалася з огляду на особу, до якої позивалися, або на місце знаходження спірного предмета. Варто зазначити, що персонально-місцева компетенція вважалася не абсолютною, а відносною, бо залежала від попереднього визначення предметної компетенції суду. Некомпетентний суд у предметному відношенні був таким і в персонально-місцевому аспекті; водночас, не кожен суд, компетентний у предметному відношенні, міг бути таким у персонально-місцевому відношенні³⁹. Наприклад, при оспорюванні права власності на землю, що в умовах Галичини другої половини XIX ст. – початку XX ст. було звичним явищем, справу міг розглядати не кожний суд, а тільки той, у судовому окрузі якого розміщувався спірний маєток (скажімо, не Львівський, а Краківський). Проте, коли йшлося про позов кредитора про повернення грошового боргу, тоді компетентним вважався той суд, в окрузі якого було місце постійного перебування боржника⁴⁰.

Правовими актами, що регулювали компетенцію судів, виступали імператорські патенти від 20 листопада 1852 р. (цивільні справи) і від 29 липня 1853 р. (кримінальні справи). Зважаючи на предметну компетенцію, підсудність і розподіл справ поміж судами визначалися предметом та ціною позову

(§ 76 Цивільно-процесуального кодексу 1895 р.⁴¹). Зокрема, якщо предмет спору оцінювався незначною сумою, то така справа потрапляла на розгляд судів I інстанції, якщо ж ні – то на розгляд суду вищої інстанції. Зокрема, на розгляд крайових судів потрапляли справи, вартість предмета спору яких становила понад 1 тис. корон (§104)⁴². Ціна предмета позову встановлювалася судом на підставі заяви позивача, підтвердженої доказами; якщо предметом позову виступали гроші, тоді ціна позову дорівнювала сумі задекларованих грошей; якщо предметом позову фігурувало право власності на нерухоме майно, то ціна позову визначалася відповідно до ціни цього майна, яку вказав позивач (якщо особа, до якої позивалися, заперечувала заявлену ціну і подавала свою, тоді суд встановлював ціну позову на основі озвученої найвищої ціни або на підставі оцінки конкретного нерухомого майна)⁴³. Австрійське цивільно-процесуальне законодавство визначало ціну нерухомого майна залежно від поземельних та чиншових податків⁴⁴.

Без огляду на вартість предмета спору до компетенції крайових судів винятково належали: спори про недобровільний розрив шлюбу, про признання чи заперечення законного родинного зв'язку, спори, однією зі сторін яких виступали самі судді, спори, пов'язані з фідеїкомісіями, всі спори між батьками і дітьми. Законодавство визначало: якщо за місцем проживання подружжя відсутній крайовий суд, до якого можна позиватися, то можна звертатися до загального суду, а якщо відсутній і такий, то лише до крайового суду у Відні. Львівський та Краківський крайові суди володіли винятковою компетенцією розглядати справи про революційні виступи, і це відрізняло їх від окружних судів Галичини⁴⁵. Наприклад, із часу свого створення Крайовий суд у Львові розглянув десятки справ, пов'язаних із звинуваченнями у порушенні державного спокою під час революції «весни народів»⁴⁶.

Зважаючи на специфіку функцій крайових судів, зокрема, ведення торговельного реєстру, у періодичних виданнях Галичини того часу знаходимо велику кількість оголошень про зміни власників того чи іншого підприємства. Так, у оголошенні Краківського крайового суду від 25 листопада 1887 р. (Л. 29842) зазначалася зміна власника кав'ярні Марії Диктарської (змінено і назву на «Кав'ярня Пйотра Пуржицького»); в оголошенні від 3 грудня 1887 р. (Л. 49364) Львівського крайового суду інформувалося, хто володіє правом підпису від імені фірми «Пропінація королівського міста Городка» (такими визнано учасників спілки Ейзика Рааба і Гедалію Шмелькаса); в оголошенні Львівського крайового суду від 10 грудня 1887 р. (Л. 50456) йшлося про зміни у наглядовій раді Крайового банку⁴⁷.

Юрисдикція крайових судів поширювалася на цивільні та кримінальні справи, на які не поширювалася компетенція інших судів. Цивільні відділи розглядали справи про подружні, боргові, спадкові справи. Варто звернути увагу, що після ухвалення т.зв. «травневих законів» 1868 р. було скасовано церковний суд у подружніх справах і відбулося повернення до цивільного кодексу 1811 року⁴⁸. Водночас крайові суди санкціонували відкриття нових повітових судів і адвокатських контор⁴⁹.

Розгляд цивільних справ мав відбуватися:

– у першій інстанції – у повітових або ж крайових судах;

– у другій інстанції – у крайових (це коли у I інстанції справа розглядалася у повітовому суді) і вищих крайових судах (коли в першій інстанції справа розглядалася у Крайовому суді)⁵⁰.

Суд не мав права виходити за межі обвинувачення; це могло відбутися лише у випадку, коли прокурор висував нове звинувачення і на нього пристав підсудний⁵¹.

Карні відділи розглядали справи про порушення державних законів, грабежі, підпали, образи гідності монарха тощо. Кримінальні справи розглядалися за участі присяжних радних, котрі виносили вердикт, а суддя визначав міру покарання⁵². У кримінальних та політичних справах, коли звинуваченому загрожувало ув'язнення терміном на п'ять років і більше, з 1869 р. вирок виносили суди присяжних у кількості дванадцяти осіб. Після ухвалення кримінально-процесуального кодексу 1873 р. до компетенції судів присяжних віднесено розгляд таких питань:

1) антидержавні виступи і політичні злочини, за які передбачено покарання у вигляді старти або позбавлення волі терміном понад десять років;

2) злочини у сфері друку, за які передбачалось покарання не менше п'яти років⁵³.

Закон від 28 жовтня 1849 р., крім державних, виділяв ще політичні злочини. Такими трактувалися державна зрада, порушення публічного спокою, бунт, організація вуличних безладів, а також вчинення злочинів за допомогою друкованого слова. Починаючи з 1885 р. суди присяжних розглядали також використання вибухових матеріалів⁵⁴.

На останнє десятиліття XIX ст. припадає низка змін у сфері судочинства. Автор огляду законодавчих змін в монархії Габсбургів констатував, що «панує в нас в Австрії горячковий рух законодавчий»⁵⁵. Закон від 1 серпня 1895 р. визначив компетенцію судів у цивільних справах. У підсумку, трибунали I інстанції розглядали спори про розлучення чи зневаження шлюбу, подружні конфлікти, конфлікти між батьками і дітьми. Крайові (окружні) суди розглядали цивільні справи, що не належали до компетенції повітових судів, виступаючи таким чином судами II інстанції. Чергові зміни в організації адміністрації судів припадають на 1 січня 1898 р., коли набули чинності розпорядження Міністерства юстиції від 5 травня 1897 р., що стосувалися судів I і II інстанцій.

Таким чином, важливим етапом державно-правової модернізації імперії Габсбургів стала революція 1848–1849 років. Ухвалені в той час конституційні зміни закріпили розподіл влади на виконавчу, законодавчу і судову, гарантували окремі громадянські права, встановили порядок ухвалення законодавчих актів та визначили характер судочинства. Внаслідок прийняття низки законів упродовж 1850–1855 рр. відбулося формування нового судоустрою Австрійської держави, зокрема і на території Галичини. Характерною особливістю цих змін стала відмова від домінального судочинства і поступова, а з 1867 р. цілковита відмова від делегування судових функцій місцевим органам влади. Судоустрій набув триступеневого вигляду: повітові суди – крайові/окружні суди – вищі крайові суди. Закладена всередині ХІХ ст. система судочинства з невеликими змінами проіснувала в Галичині до завершення Першої світової війни.

¹ Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) : навч. посіб. / І.Й. Бойко. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 40–41.

² Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku / R. Tomczyk // Edukacja humanistyczna. – Szczecin. – 2013. – nr. 1 (28). – S. 71.

³ Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час) : навч. посіб. / І. Терлюк. – К : Атіка, 2006. – С. 346.

⁴ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami / S. Płaza. – Kraków : W-wo “Księgarnia Akademicka”, 1993. – S. 177.

⁵ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І.Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2014. – С. 274.

⁶ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami... – S. 177.

⁷ Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1856. – S. 98.

⁸ Handbuch der Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1855. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1855. – S. 208–220.

⁹ Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856... – S. 102–106.

¹⁰ Кайндль Р. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / Р. Кайндль / пер. з нім. В. Іванюка. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – С. 145.

¹¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. – S. 80.

¹² Kotliński T. Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899) / T. Kotliński // Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny. – 2015. – Nr 18. – S. 28.

¹³ Ibid. – S. 38.

¹⁴ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II... – S. 177.

¹⁵ Kotliński T. Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899)... – S. 30.

¹⁶ Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском советском социалистическом государстве. – Л., 1955. – С. 77.

¹⁷ Gondek M. Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich / M. Gondek // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. – T. 16. – S. 248.

¹⁸ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. – S. 80.

¹⁹ Kotliński T. Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899)... – S. 27.

²⁰ Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1862. – S. 127.

²¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. – S. 71.

²² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1907. – S. 83.

²³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів). – Оп. 1а. – Спр. 90 (Справа про організацію Повітового суду у Винниках, 1894–1899). – Арк. 1–2.

²⁴ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877. – Lwów : Z drukarni A.J.O. Rogosza, 1877. – S. 88.

²⁵ Ibid. – S. 71–96.

²⁶ Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1862. – S. 136–143.

²⁷ Ibid. – S. 162–167.

²⁸ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 4. – Спр. 3066 (Справа про організацію судових округів на території Галичини, 1896 р.). – Арк. 2.

²⁹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1899. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1899. – S. 49.

³⁰ Ibid.

³¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907... – S. 77.

³² Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939 / M. Materniak-Pawłowska // Czasopismo prawno-historyczne. – 2011. – Tom LXIII. – Zeszyt 1. – S. 68.

- ³³ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 7. – Спр. 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.). – Арк. 9.
- ³⁴ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 156 (Вища державна прокуратура). – Оп. 1. – Спр. 106 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію газети “Кур’єр станіславський”, 1873 р.). – Арк. 1–2; спр. 107 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Шутек», 1873 р.). – Арк. 1–3; спр. 108 (Розпорядження прокуратури м. Чернівці про конфіскацію газети «Буковинер цайтунг», 1873 р.). – Арк. 1–5; спр. 111 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію журналу «Руська рада», 1873 р.). – Арк. 1–2; спр. 112 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Страхопуд», 1873 р.). – Арк. 1–4.
- ³⁵ *Okońska A.* Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii / A. Okońska. – Warszawa, 2017. – S. 3.
- ³⁶ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874.* – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1874. – S. 97.
- ³⁷ *Тищик Б.* Історія держави і права України: акад. курс: підруч. / Б. Тищик, І. Бойко. – К. : Ін Юре, 2015. – С. 372.
- ³⁸ *Левицький К.* Про неважність в новім процесі цивільнім / К. Левицький. – Л. : Накладом Наукового Товариства імени Шевченка, 1900. – С. 14–15.
- ³⁹ *Яковлів А.* Цивільний процес: курс лекцій / А. Яковлів. – Регенсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. – С. 10.
- ⁴⁰ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів), оп. 3, спр. 2905 (Рішення за позовом громади с. Кам’янка до релігійного фонду про порушення права власності на земельну ділянку (1865–1871 рр.), арк. 2.
- ⁴¹ *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann.* – Wien : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1898. – S. 1205.
- ⁴² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen...* – S. 1246.
- ⁴³ Див., наприклад, ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 150. – Оп. 1 б. – Спр. 32 (Справа про позов Урбанович Францишки до Юби Бартоша про повернення захопленої ділянки в с. Губищі). – Арк. 1–2.
- ⁴⁴ *Яковлів А.* Цивільний процес: курс лекцій / А. Яковлів. – Регенсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. – С. 25.
- ⁴⁵ Судова влада в Україні: історичні витоки... – С. 272.
- ⁴⁶ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 152 (Крайовий суд, м. Львів). – Оп. 2. – Спр. 11528.
- ⁴⁷ *Ogłoszenia urzędowe // Przegląd Sądowy i Administracyjny.* – 1888. – Rok 13. – S. 78–80.
- ⁴⁸ *Grodziski S.* Porównawcza historia ustrojów państwowych... – S. 274.
- ⁴⁹ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 7. – Спр. 3694 (Листування з крайовими судами про відкриття судових і адвокатських закладів, 1861–1864 рр.). – Арк. 11–12.
- ⁵⁰ *Левицький К.* Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична / К. Левицький // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. – Львів. – 1894. – Рочник IV (За перший чверть). – С. 9.
- ⁵¹ *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / І. Бойко. – Л.: Видавн. Центр ЛНУ імени Івана Франка, 2014. – С. 732.
- ⁵² *Materniak-Pawłowska M.* Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku / M. Materniak-Pawłowska // *Czasopismo prawno-historyczne.* – 2014. – Tom LXVI. – Zeszyt 1. – S. 135.
- ⁵³ *Stebelski P.* Sądy przysięgłych i sądy ławnicze / P. Stebelski. – Lwów, 1910. – S. 23.
- ⁵⁴ *Materniak-Pawłowska M.* Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich... – S. 136.
- ⁵⁵ Перегляд законодавства Австрії в році 1894 // Часопись правнича. Для теорії і практики. – Львів. – 1894. – Рочник IV (За третій і четвертий чверть). – С. 203.

Резюме

Ковальчук І.В. Організаційно-правові засади діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.).

У статті розкрито організаційно-правові умови діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.), а також охарактеризовано їхнє місце і роль в австрійській судовій системі. Зазначено, що унаслідок реформування австрійського судочинства у середині XIX ст. було створено триступеневу судову систему, де крайовим судам було визначено чітку компетенцію. Охарактеризовано діяльність крайових судів у Галичині.

Ключові слова: організаційно-правові засади, крайовий суд, Галичина, Австрійська імперія, Австро-Угорщина.

Резюме

Ковальчук И.В. Организационно-правовые основы деятельности краевых судов в Галиции в составе Австрии и Австро-Венгрии (1855–1918 гг.).

В статье раскрыты организационно-правовые условия деятельности краевых судов в Галиции (Галичине) в составе Австрии и Австро-Венгрии (1855–1918 гг.), а также охарактеризованы их место и роль в австрийской судебной системе. Отмечено, что вследствие реформирования австрийского судопроизводства в середине XIX в. создана трехступенчатая судебная система, где краевым судам была определена четкая компетенция. Охарактеризована деятельность краевых судов в Галиции.

Ключевые слова: организационно-правовые основы, краевой суд, Галиция, Австрийская империя, Австро-Венгрия.

Summary

Kovalchuk I. Organizational and legal principles of activity of regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1855–1918).

The article describes the organizational and legal conditions of the operation of the regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1855–1918), and also describes their place and role in the Austrian judicial system. It is noted that as a result of the reform of Austrian justice in the middle of the 19th century. A tripartite judicial system was created, in which regional courts were given clear competences. The activity of regional courts in Galicia is described.

Key words: organizational and legal principles, regional court, Galicia, Austrian empire, Austria-Hungary.

УДК 340.111.53

О.М. КУЖЕЛЄВ

Олег Миколайович Кужелєв, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВИХ ПОСЛУГ

Використання права як регулятора суспільних відносин в умовах функціонування сучасної правової системи характеризується зростанням ролі правових послуг, що надаються як органами публічної влади, так і приватноправовими суб'єктами. Сектор правових послуг займає одне з провідних місць у житті суспільства. З розвитком суспільних відносин зростає різноманітність правових послуг, що приводить до появи на практиці їх нових видів.

Єдність та взаємоузгодженість форм надання правових послуг не виключає необхідності їх групування за одним чи декількома критеріями. Для того щоб визначити сутність тих чи інших видів правових послуг та їх місце у правовій системі, необхідно здійснити їх класифікацію. Важливість наукової класифікації обумовлена як неоднорідністю їх змісту, так і глибоким аналізом.

Незважаючи на те, що проблемі класифікації правових послуг приділяється увага в юридичній науці, поки ще не запропонована така класифікація, яка б повною мірою задовольняла усіх дослідників даного правового інституту.

Дослідженню тенденцій розвитку та аналізу окремих видів правових послуг присвячені праці М. Бараннікова, К. Ляшенко, Н. Косолапової, Д. Степанова, Ю. Тихомирова, Г. Шаркової, О. Щуковської та ін. Для аналізу та пошуку критеріїв розмежування правових послуг використано праці Є. Берліна, Н. Дубчак, О. Марченко, В. Панченко та ін. Крім того, було досліджено нормативно-правові акти, зокрема, Закони України «Про безоплатну правову допомогу», «Про адміністративні послуги», наказ Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457 «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» та ін.

Метою дослідження є класифікація правових послуг. Для досягнення мети було поставлено наступні завдання: з'ясувати критерії розмежування правових послуг у юридичній науці та вітчизняному законодавстві; запропонувати класифікацію правових послуг за такими критеріями: сферами їх надання, суб'єктним складом, принципом професійної діяльності суб'єкта, об'єктом, формою надання, наявністю або відсутністю юридичних наслідків, спрямованістю професійних дій правника у відповідній галузі права, залежно від того, хто є замовником правових послуг.

Класифікація правових послуг не лише допоможе систематизувати їх за відповідними критеріями, а й з'ясувати їх сутність та призначення, поглибити правові знання про види правових послуг, визначити тенденції удосконалення їх надання.

Правові послуги – це дії, спрямовані на забезпечення та захист прав і законних інтересів суб'єктів правових відносин, а одержання бажаного результату одержувачем послуги є наслідком дій, що становлять зміст послуги. Правові послуги належать до ділових, професійних (надаються фахівцями у сфері права), інтелектуальних, інформаційних та освітніх послуг.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі пропонуються різні широкоформатні та різновекторні підходи до класифікації (визначення окремих видів) правових послуг, з огляду на те, що поняття правової послуги поступово диференціюється і охоплює не лише приватноправові послуги, а й послуги, що надаються органами держави та місцевого самоврядування.

Найбільш поширеною у юридичній науці є класифікація правових послуг за суб'єктним складом.

Так, В. Панченко залежно від того, хто надає правові послуги, виділяє міжнародні, державні, муніципальні та приватноправові послуги¹. Зокрема, міжнародно-правове регулювання надання правових